

ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

SIAMA A MAGYAR TUD. AKADEMIA.

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

GYULAI PÁL

OSZÁLYTITKÁR.

XVIII. KÖTET. 3. SZÁM.

3

A

RÓMAI ELEGIA

VISZONYA A GÖRÖGHÖZ.

NÉMETHY GÉZA

I. TAGTÓL.

Ára 48 fillér.

BUDAPEST.

1903.

Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.

- I. k.** I. *Télfy Iván*: Solon adótvörvényéről. 20 f. — II. *Télfy Iván*: Adalékok az attikai törvénykönyvről. 20 f. — III. *Türkányi J. Béla*: A legújabb magyar Szentírásról. 40 f. — IV. *Szász Károly*: A Nibelungének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről. 20 f. — V. *Toldy Ferencz*: Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémiánk feladása. 20 f. — VI. *Vambéry Armin*: A keleti török nyelvről. 20 f. — VII. *Imre Sándor*: Geleji Katona István főleg mint nyelvész. 60 f. — VIII. *Bartalus István*: A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Hangjegyekkel. 1 K 20 f. — IX. *Toldy Ferencz*: Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. 1 K 20 f. — X. *Brassai Sámuel*: A magyar bővített mondat. 40 f. — XI. *Bartalus István*: Jelentés a felső-ausztriai kolostoroknak Magyarországot illető kézirat- és nyomtatványairól. 40 f. (1867—1869.)
- II. k.** I. *Matray Gábor*: A Konstantinápolyból legújabbán érkezett négy Corvinoxodexről. 20 f. — II. *Szász Károly*: A tragikai felfogásról. 40 f. — III. *Joannovicz Gy.*: Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. 40 f. — IV. *Finály Henrik*: Adalékok a magyar rokonértelmi szók értelmezéséhez. 40 f. — V. *Télfy Iván*: Solomos Dénes költeményei és a létszigeti görög népmel. 40 f. — VI. *Zichy Antal*: Q. Horatius satirái. 40 f. — VII. *Toldy Ferencz*: Újabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. 80 f. — VIII. *Gr. Kuun Géza*: A sémi magánhangzokról és megjelölésük módjairól. 40 f. — IX. *Szilády Áron*: Magyar szófejtetések. 20 f. — X. *Szénvissy Sándor*: A latin nyelv és dialektusai. 60 f. — XI. *Szilády Áron*: A defterekről. 40 f. — XII. *Szvorényi József*: Emlékbeszéd Árvay Gergely felett. 20 f. (1869—1872.)
- III. k.** I. *Brassai Sámuel*: Commentator commentatus, Tarlózatok Horatius satiráinak magyarozói után. 80 f. — II. *Szabó Károly*: Apáczei Cséri János Barczai Ákos fejedelemhez benyújtott terve a magyar hazában felállítandó első tudományos egyetem ügyében. 20 f. — III. *Szabó Imre*: Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. 20 f. — IV. *Vadnai Károly*: Az első magyar társadalmi regény. 40 f. — V. *Finály Henrik*: Emlékbeszéd Engel József felett. 20 f. — VI. *Barna Ferdinánd*: A finn költészetről, tekintettel a magyar ösköltészetre. 80 f. — VII. *Riedl Szende*: Emlékbeszéd Schleicher Ágost, külső I. tag felett. 20 f. — VIII. *Dr. Goldziher Ignác*: A nemzetiségi kérdés az araboknál. 60 f. — IX. *Riedl Szende*: Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. 20 f. — X. *Gr. Kuun Géza*: Adalékok Krim történetéhez. 40 f. — XI. *Riedl Szende*: Van-e elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. 40 f. (1872—1873.)
- IV. k.** I. *Brassai Sámuel*: Paraleipomena kai diorthomena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvére. különös tekintettel a magyarra. 80 f. — II. *Bálint Gábor*: Jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. 40 f. — III. *Bartal Antal*: A classica philológiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak művelése hazánkban. 80 f. — IV. *Barna Ferdinánd*: A határozott és határozatlan mondatról. 40 f. — V. *Dr. Goldziher Ignác*: Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. 40 f. — VI. *Hunfalvy Pál*: Jelentések: I az orientalistáknak Londonban tartott nemzetközi gyűléséről. — II. *Budenz József*: A németországi philologok és tanfériak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről. 30 f. — VII. *Fogarasi János*: Az új szókról. 30 f. — VIII. *Toldy Ferencz*: Az új magyar orthologia. 30 f. — IX. *Barna Ferdinánd*: Az ik-es igékről. 30 f. — X. *Szarvas Gábor*: A nyelvújításról. 1875. 30 f. (1873—1875.)
- V. k.** I. *Barna Ferdinánd*: Nyelvészkező hajlamok a magyar népuél. 50 f. — II. *Brassai Sámuel*: A neo- és paleologia ügyében. 60 f. — III. *Barna Ferdinánd*: A hangsúlyról a magyar nyelvben. 60 f. — IV. *Ballagi Mór*: Brassai és a nyelvújítás. 30 f. — V. *Szász Károly*: Emlékbeszéd Kriza János l. t. felett. 50 f. — VI. *Bartalus István*: Művészet és nemzetiség. 40 f. — VII. *Télfy Iván*: Aeschylus. 1 K 60 f. — VIII. *Barna Ferdinánd*: A mutató névmás hibás használata. 20 f. — IX. *Imre Sándor*: Nyelvtörténelmi tanulságok a nyelvújításra nézve. 1 K 20 f. — X. *Arany László*: Bérczy Károly emlékezete. (1875—1876.)
- VI. k.** I. *Mayr Aurél*: A lány aspiraták kijektéséről a zendben. 20 f. — II. *Bálint Gábor*: A mandsuk szertartásos könyve. 20 f. — III. *Dr. Barna Ignác*: A

A
RÓMAI ELEGIA

VISZONYA A GÖRÖGHÖZ.

NÉMETHY GÉZA

L. TAGTÓL.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1903.

A római elegia viszonya a göröghöz.

(Felolvastatott a M. Tud. Akadémia 1902 október 6-án tartott ülésében.)

A római költészet aranykorának nagy klasszikusaival *) foglalkozó monographia-cyklusom első kötete, mely Vergilius életét és műveit tárgyalja, elkészülvén s a M. T. Akadémia könyvkiadó vállalatában kiadásra kerülvén, ama programm értelmében, melyet Vergiliusom bevezetésében tettem közzé, most már Tibullus életének és műveinek monographikus feldolgozására kellene vállalkoznom. De időközben a római elegia-írókkal való tüzetesebb foglalkozás azt a meggyőződést érlelte meg bennem, hogy helyesebb lesz az elegia három főképviselőjét, Gallust, Tibullust és Propertiust *A római elegia* összefoglaló czíme alatt együtt és egy kötetben tárgyalni, mert ez a három író annyira egy csapáson halad s egész munkásságuk oly szoros összeköttetésben van egymással, hogy szétválasztani őket csaknem lehetetlen. Hiszen akár Tibullusszal, akár Propertiusszal foglalkozunk, ha igazán meg akarjuk érteni őket, Gallusig, a római elegia megalapítójáig, kell visszamennünk, a kitől mind a ketten függenek s így, ha e két íróval két külön kötetben foglalkoznánk, a bevezető részek mind a két munkában azonosak lennének; másrészt Tibullus és Propertius kölcsönösen hatottak egymásra s egyikről sem beszélhetünk a másikra való folytonos utalás nélkül. Olyan könyvet kell tehát írunk, a mely összefüggésben tárgyalja az összetartozókat. Tulajdonképen még ennyivel sem volna szabad megelégednünk, hanem Tibullus és Propertius után át kellene térnünk az elegiában közös tanítványukra, Ovidiusra, mert csak ennél az írónál ér véget a műfaj

*) Nevezetesen Vergiliusszal, Tibullusszal, Propertiusszal, Ovidiusszal és Horatiusszal.

organikus fejlődése, de célszerűségi okok, nevezetesen Ovidius költői tevékenységének sokoldalúsága és nagy terjedelme, parancsolólag követelik, hogy ennek az írónak egymagának külön kötetet szenteljünk.

A római elegia keletkezését azonban és főleg a Gallus költői munkásságát nem érthetjük meg a nélkül, hogy tisztába ne hoznók a görög elegiához való viszonyát s így a monographia bevezetésében részletesen kell foglalkoznunk a görög elegia hosszú évszázakra terjedő és nagyon változatos történetével. A főkérdés itt az, hogy a görög elegia nagyszámú képviselői közt kik voltak a Gallus mintaképei, illetőleg, hogy e műfaj számos alfaja közül melyik az, a melyhez a római elegia közvetlenül kapcsolódik?

A római irodalomtörténet eddigi feldolgozói ezt a kérdést jobbra mint eldöntöttet tárgyalják. Kiindulnak Propertius és Ovidius saját nyilatkozataiból, a kik számtalanszor emlegetik Philetast és Callimachust mint példaképeiket,*) s kétségtelennek tartják, hogy a rómaiak a szubjektív természetű erotikus elegiát — mert a római elegia legnagyobb részt ilyen — mint kész műfajt vették át az alexandrinusoktól. Majd a részletekre térve át, megállapítják, hogy az első elegiaírónak, Gallusnak, *Euphorion* volt a mintaképe, Tibullus és Propertius főleg *Philetast* és *Callimachust* utánozták. Ezek az állítások lényeges módosítás nélkül vándoroltak át hosszú idő óta egyik kézikönyvből a másikba s jelenleg már a római irodalomtörténet általánosan elismert igazságai közé tartoznak.

Nekem ez a kérdés már régóta nem hagyott nyugtot, mert az alexandrin elegia töredékeinek ismételt átvizsgálása után sem találtam meg az általánosan elterjedt nézet forrásszerű igazolását. Osztályunk tisztelt elnökétől, Heinrich Gusztávtól, hallottam évekkel ezelőtt, hogy a magyar irodalomtörténetben, mint aránylag új és sok tekintetben fejletlen tudományban, igen sok még a *mythos*, vagyis az elődöktől kritika nélkül átvett és forrásokból semmiképp sem igazolható állítás. Azóta, valahányszor a római elegiával foglalkoztam, mindig kísértett agyamban az a gondolat, vajjon nincsenek-e még oly fejlett tudományban is, mint a classica philologia,

*) Itt közbevetőleg megemlítjük, hogy Tibullus sohasem szól görög mintaképekről.

efféle mythosok s vajjon nem tartozik-e közéjük az is, a mit a római elegiának a göröghöz való viszonyáról mindeddig hittek és hirdettek? További tanulmányaim meggyőztek arról, hogy bizony a classica philológiában is nagy tere van még a destructív kritikának: sokat kell lerombolnunk, ha építeni akarunk. Ma már ki merem mondani, hogy az összes irodalomtörténeti kézikönyvek hamis színben tüntetik fel a római elegiának a göröghöz való viszonyát s így nem tudván helyes képet adni a római költészet egyik előkelő műfajának keletkezéséről, tévesen dolgozzák fel az irodalomtörténet egy egész fontos fejezetét. Szó sem lehet nevezetesen arról, hogy a rómaiak a szubjektív, vagyis lyrikus természetű elegiát mint kész műfajt vették volna át az alexandrinusoktól, mert

1. *Euphorion*, a kit eddig egyes régi magyarázók nyilatkozatai alapján úgy tüntettek fel, mint az elegiáírásban Gallus mintaképét s így a görög és a római elegia összekötő kapcsát, egyáltalán nem is írt sem erotikus, sem másfajta elegiát s így Gallusnak mint elegiáírónak mintaképül nem szolgálhatott;

2. *Philetas*, *Callimachus* és követőik, a kikről alább bővebben lesz szó, írtak ugyan erotikus elegiákat, de ezek nem voltak, mint a rómaiak elegiái, szubjektív természetű lyrai költemények, nem voltak a költők saját szerelmi érzéseinek és élményeinek kifejezése, hanem erotikus mythosokat *elbeszélő*, tehát lényegökben *epikus költemények*.

Ezt a két tételt, a mely, ha igazolható, egészen új világot vet a római elegia keletkezésére, szándékozom a következőkben bebizonyítani.

* * *

A mi *Euphorion*t illeti, ez, mint az úgynevezett alexandriai korban élt költők nagyobb része, költő és tudós volt egyszerre. Az euboeai Chalkisban született 276-ban Kr. e., utóbb Nagy Antiochus syriai király*) könyvtárának őre lett s ez állásában megmaradt haláláig. Az életére és reánk csak töredékesen maradt műveire vonatkozó görög forráshelyek úgy mutatják be őt, mint tudákos színezetű, mythikus tárgyú elbeszélő költemények szerzőjét, de arról egy szóval sem tesznek említést, hogy elegiákat is írt volna. *Suidas* (s. v.) meglehetősen hosszú czikkben sorolja fel mun-

*) Uralkodott 224—187. Kr. e.

káinak czimeit a nélkül, hogy elegiáiról említést tenne, töredékeit *Meineke*¹⁾ nem kevesebb mint 169 szám alatt gyűjtötte össze s köztük nincs egy oly idézet sem, mely őt elegiáirónak nevezné; a mi szószerinti idézet fönmaradt tőle, az mind tisztán hexametrikus, pentameter az összes töredékek közt egy sincsen, nem számítva a görög anthológiában ránk maradt két teljes epigrammáját. Az elegiáiróknak Proclus említette kanonjában nincs benne.²⁾

A mi a rá vonatkozó latin forráshelyeket illeti, mindenek előtt feltűnő az, hogy *Propertius* és *Ovidius*, a kik számtalanszor dicsőítik az elegia nagy görög mestereit, mint követendő példaképeket, csak *Mimnermust*, *Antimachust*, *Philetast* és *Callimachust* emlegetik, *Euphorionról* mint elegiáiróról soha egy szót sem szólnak, a mit bizonyára nem tettek volna, ha éppen *Euphorion* lett volna a római elegia megalapítójának, *Gallusnak*, mestere és mintája. *Cicero*³⁾ *Enniusszal*, az epikussal, állítja ellentétbe, midőn a római költészet atyjának egy szép helyét idézve így kiált föl: «O poetam egregium, quamquam ab his cantoribus *Euphorionis* contemnitur.» Itt *cantores Euphorionis* alatt a korabeli alexandrin irányú költőket, a *Valerius Cato*-féle iskola híveit érti, a kik nem *Enniust*, hanem *Euphoriont* választották mintaképül: ez az egybeállítás megint csak arra vall, hogy *Cicero* *Euphoriont* epikusnak tekintette, mert mint elegiáirót nem lehetett volna őt *Enniusszal* hasonlítani össze, a ki tudvalevőleg nem írt elegiákat. Egészen hasonló *Cicero* egy másik helye:⁴⁾ «Quid? Poeta nemo, nemo physicus obscurus? Illi vero. Nimis etiam obscurus *Euphorion*: at non *Homerus*. Uter igitur melior?» Itt tehát *Euphorion* homályossága *Homér*, az epikus költő, világosságával van szembeállítva, a mi újra azt mutatja, hogy *Euphorionra* úgy gondolt *Cicero*, mint epikusra. *Quintilianus*⁵⁾ a görög költészet történetének áttekintésében az epikusok után *Pisanderrel* és *Nicanderrel* egyszerre említi, de utóbb,⁶⁾ mikor az elegiára tér át, már csak *Callimachusról* és *Philetasról* tesz említést, *Euphorionról* hallgat.

¹⁾ *Analecta Alexandrina* p. 38. sqq.

²⁾ *L. Photius Bibl.* p. 319. b. és *Grammaticus Coislin.* p. 597.

³⁾ *Tuscul. Disp.* III. 19.

⁴⁾ *De divin.* II. 64.

⁵⁾ *Inst. Or.* X. 1, 56.

⁶⁾ 58. §.

Azt hiszem, ezek a körülmények birták rá már *Heynét*,¹⁾ hogy Euphoriont kivegye az erotikus elegiaírók sorából, bár ő e nézetét csak odavetőleg említi és okokkal nem támogatja, a miért a későbbi kutatóknál nem is talált visszhangra egészen *Susemihlig*,²⁾ a ki az alexandriai görög irodalom történetében nem nyilatkozik ugyan határozottan, de kétségeit mégis kifejezi Euphorion állítólagos elegiaírói működésével szemben. Mi egy lépéssel tovább megyünk: határozottan állíthatjuk, hogy Euphorion elegiaírói hírének semmi elfogadható alapja nincs.

De hát hogy került Euphorion mégis abba a hírbe, hogy erotikus elegiákat írt? Csakis két későbbi és nagyon csekély hitelű római grammatikusnak, *Diomedesnek* és a *Probus neve alatt járó Vergilius-scholionok összeállítójának* határozatlan nyilatkozatai alapján. Ez a két hely az egész irodalomtörténeti mythosnak a forrása. Itt az ideje, hogy e mythosszal valahára végezzünk, mert, mint minden mythos, úgy ez is fejlődik és bővül idővel s egyre jobban homályba borítja a történeti igazságot, a mint a kézikönyvek szemmel látható példákban bizonyítják. *Schanz*³⁾ még óvatosan nyilatkozik, a mennyiben csak annyit mond, hogy a szerelmi elegiában Gallusnak Euphorion volt a mintaképe, de már *Christ*⁴⁾ úgy tárgyalja e görög költőt, mint a ki az epika és az elegia terén egyformán működött s a kinek elegiáit Gallus *latinra fordította*; de legveszedelmesebb a név tekintélyénél s az összes későbbi kézikönyvekre tett és teendő hatásánál fogva a *Ribbeck* végzetes tévedése, a ki *A római költészet történetében*⁵⁾ szó szerint így nyilatkozik: «Neben diesen und vielen anderen Erzeugnissen der erzählenden Muse waren es besonders die erotischen Elegien (des Euphorion), welche die Nachahmung der Römer schon in Cicero's Zeit reizten und namentlich von Gallus ausgebeutet, nachgeahmt und geradezu *übersetzt* sind.» Bámulva kérjük, honnan ismerheti oly pontosan a nagynevű tudós a csak kis töredékekből ismert görög költőnek a

¹⁾ Excurs. ad Virg. Bucol. p. 201.

²⁾ Geschichte der griechischen Litteratur in der Alexandrinerzeit, I. p. 396.

³⁾ Geschichte der römischen Litteratur, II, 1. p. 144. a második kiadásban.

⁴⁾ Geschichte der griechischen Litteratur, p. 460.

⁵⁾ Geschichte der römischen Dichtung, II. p. 184.

szintén csak töredékes rómaihoz való viszonyát, s ha a dolognak utána járunk, megdöbbenéssel tapasztaljuk, hogy ennek a részletes jellemzésnek egy szerencsétlen félreértés az alapja, Servius egy egészen világos helyének bizonyára csak *lapsus memoriae*-n alapuló félreértése.

Servius ugyanis, Vergilius régi magyarázója, a kinek nagy-terjedelmű kommentárja elejétől végig a legjobb antik eruditió alapult, a X. ecloga 1. verséhez írt jegyzetében így jellemzi Gallus költői működését: «Euphorionem transtulit in Latinum sermonem et amorum suorum de Cytheride scripsit libros quattuor.» Tehát határozottan megkülönbözteti Gallus műveinek két fajtáját: Euphorion-fordításait és saját szerelméről írt elegiáit, a melyeket Ribbeck, bizonyára csak homályosan emlékezőn vissza Servius e helyére, összezavart. Ha már most összeállítjuk mindazt, a mit a régi források Gallus munkáiról mondanak, azt látjuk, hogy Gallus egyrészt epikus, másrészt elegiakus költeményeket írt; mint epikus követte Euphoriont, de elegiáihoz Euphorionnak semmi köze. Gallus epikus költeményeiről fogalmat ad nekünk Vergilius hatodik eclogája, mely nem egyéb, mint Gallus elbeszélő műveinek a kivonata, s ebből az eclogából nagy valószínűséggel megállapították az újabb magyarázók, főleg Ribbeck¹⁾ és Schanz,²⁾ hogy Gallus lefordította Euphorion *Hesiodus* című epikus költeményét; azt pedig egészen bizonyosan tudjuk, hogy latin nyelvre átültette ugyancsak Euphorionnak az Apollo gryniumi berkéről szóló elbeszélését, mert Servius ugyanezen ecloga 72. verséhez, a hol éppen erről a berekről van szó, hosszú jegyzetet mellékel, melyben felsorolja a berekhez fűződő mondákat s végül így nyilatkozik: «Hoc autem Euphorionis continent carmina, quæ Gallus transtulit in sermonem Latinum.»³⁾ Tudomásunk van tehát két oly elbeszélő költeményről is, a melyet Gallus Euphorion nyomán írt, s a mikor Gallusról mint Euphorion-fordítóról beszélünk, csak ezekre, és nem a saját szerelméről írt, lyrikus természetű elegiáira, szabad gondolnunk.

Most már könnyebben meghatározhatjuk annak az egyetlen

¹⁾ Geschichte der römischen Dichtung, II. köt. 26. és köv. ll.

²⁾ Geschichte der römischen Litteratur, II. köt. 1. r. 145. és köv. ll.

³⁾ V. ö. *Ad sextam Vergilii eclogam* című értekezésemet, mely az Egyetemes Philologiai Közlöny 1901. évi folyamában jelent meg.

forráshelynek az értékét, a hol Euphorion elegiáírónak van nevezve. Ez a hely a *Probus neve alatt járó Vergilius-kommentárban* maradt reánk, a melyről előre is megjegyezzük, hogy semmi köze sincs a nagytekintélyű régi grammatikushoz, Valerius Probushoz, a kinek a nevét jogtalanul viseli, hogy tele van hamis adatokkal és félreértésekkel, hogy Servius kommentárja mellett úgyszólván teljesen értéktelen. Ez az ál-Probus tehát a X. ecloga 50. verséhez ezt a jegyzetet mellékeli: «Euphorion *elegiarum scriptor* Chalcidensis fuit, cuius in scribendo colorem secutus videtur Cornelius Gallus.» Itt mindjárt a nyilatkozat határozatlansága gondolkodóba ejthet bennünket: nem azt mondja, a mit Servius, hogy Gallus lefordította Euphoriont, hanem, hogy stílusának a színezetét (*colorem*) követte, s ezt sem állítja egyenesen, hanem *videtur*-ral kapcsolja össze. Nézzük ezután Vergiliusnak azt a helyét, a melyhez a jegyzet tartozik, s azonnal észreveszszük; hogy a scholion a magyarázandó hely teljes félreértésének köszöni eredetét.

Vergilius a X. eclogában magát Gallust lépteti fel, a kit kedvese, az elegiákban dicsőített Lycoris, hűtlenül elhagyott, és panaszos dalt ad a szájába. Gallus feledni akarván szerelmét, az erdők mélyébe vonul, a hol énekekkel igyekszik vigasztalni magát (50—51. vs.):

Ibo et Chalcidico quæ sunt mihi condita *versu*
Carmina, pastoris Siculi modulabor avena.

Hogy a *Chalcidicus versus* itt mire vonatkozik, igen szépen megmagyarázza Servius a VI. ecloga 72. verséhez írt, részben már fönnebb idézett jegyzetében, a hol, miután megemlékezett Gallusnak a gryniumi berekről szóló, Euphorion nyomán írt epikus költeményéről, így szól: «Hoc autem Euphorionis continent carmina, quæ Gallus transtulit in sermonem Latinum: unde est illud in fine, ubi Gallus loquitur (Ecl. X. vs. 50.): «Ibo et Chalcidico quæ sunt mihi condita *versu* Carmina.» Tehát a *versus Chalcidicus*-ban célzás rejlik a chalcisi Euphorion elbeszélő költeményeire, a melyeket Gallus lefordított és, hogy Lycorist elfeledje, az erdő mélyén pásztorsíp kíséretével akar elénekelni. Az ál-Probus azonban, a ki Euphorion munkáit semmi esetre sem ismerte, a *Chalcidicus versus*-t nem a Gallus elbeszélő költeményeire, hanem szerelmi elegiáira vonatkoztatta s e félreértés alapján tette meg Gallus

mintaképét, Euphoriont, önhatalmúlag *elegiarum scriptor*-nak, azt gondolván, hogy a római elegiaíró görög mintaképének szintén elegiaírónak kellett lennie. Jegyzete tehát nem valamely régi forráson, hanem a magyarázandó helyből levont hamis következtetésen alapul s így teljesen értéktelen.

De hátra van még egy hely, az ál-Probus most ismertetett helyén kívül az egyetlen, a melyből azt a következtetést lehetne levonni, hogy Euphorion mégis írt elegiákat. *Diomedes*, a grammatikus, a ki oly korban élt, a mikor már teljesen aláhanyatlott az antik eruditio, így ismerteti a római elegiát:¹⁾ «Elegia est carmen compositum hexametro versu pentametroque . . . quod genus carminis præcipue scripserunt apud Romanos Propertius et Tibullus et Gallus, imitati Græcos Callimachum et Euphoriona.» E szerint tehát Gallus Euphoriont utánozta volna az elegiaírásban. De tudnunk kell, hogy *Diomedes* az ő irodalomtörténeti adatait nem önálló kutatás alapján, hanem *Suetoniusból* állította össze, megtoldva mindenféle kétes értékű s gyakran nevetséges félreértésekre valló pótlásokkal. Minthogy tehát Euphoriont mint elegiaírót egy hiteles régi görög vagy latin forrás sem ismeri, szemben az irodalomtörténeti adatait ugyancsak *Suetoniusból* nagy körültekintéssel merítő *Servius* imént idézett jegyzetével,²⁾ a hol oly szépen megkülönbözteti egymástól Gallus Euphorion-utánzatait és a saját szerelméről írt elegiáit, *Diomedes* adatát nem vehetjük komolyan, hanem azt kell hinnünk, hogy neki, épp úgy mint az ál-Probusnak, nem volt tudomása Gallus elbeszélő költeményeiről, hanem csak elegiáit ismerte, azokat is természetesen csak hallomásból, mert az ő korában Gallust már senki sem olvasta; hallott arról is, hogy Gallusnak mintaképül szolgált valami Euphorion nevű görög költő; ezt a két adatot azután úgy kombinálta, hogy Euphoriont mint Gallusnak az elegiaírásban mesterét tüntette föl.

Még egy argumentumuk van azoknak, a kik Euphorionnak szerelmi elegiákat akarnak tulajdonítani. Hivatkoznak ugyanis e költőnek *Theodoridas*-féle síriratára, mely a görög anthológiában³⁾ olvasható:

¹⁾ Gramm. Lat. 1. p. 464.

²⁾ Ad Verg. Ecl. X. 1.

³⁾ Anth. Pal. VII. 496.

Εὐφορίων ὁ περισσὸν ἐτισταμένον; τι ποιῆσαι
 Πειρατικῶς κέεται τοῖσδε παρὰ σκέλεσιν.
 Ἄλλὰ σὺ τῷ μύσῃ ῥοίην ἢ μῆλον ἀπαρξαι
 Ἡ μύρτον καὶ γὰρ ζωὸς ἔων ἐφίλει.

A vers értelme az, hogy Euphorion sirját almával, gránátalmával vagy myrtussal, tehát csupa erotikus jelentőségű dolgokkal kell díszíteni, mert életében is hódolt a szerelemnek. Ebben némelyek czélzást akarnak látni olyanféle költeményekre, a melyekben Euphorion saját szerelmi élményeit örökítette volna meg. Én inkább a költő életére vonatkozó czélzást látok benne, mert hogy Euphorion nagy ἐραστῆς volt, bizonyítja Crates epigrammája,¹⁾ melyben borzasztóan obscen czélzások vannak Euphorion szerelmeskedéseire, és a Suidas megfelelő czikke, melyből kiviláglik, hogy Euphorion mint gyermekifjú, egyik mesterének *puer delicatus*-a volt, mint férfi pedig egy gazdag vén asszony szerelmének köszönhetette vagyonát. De ha a siriratban minden áron czélzást keresünk költeményeire is, bátran vonatkoztathatjuk erotikus epigrammáira, mert hogy ilyeneket tényleg írt, bizonyítja Meleagernek az általa összeállított epigramma-gyűjteményhez, a híres *Koszorú*-hoz írt bevezető költeménye,²⁾ a melyben Euphorionnak az anthológiába felvett epigrammáit jelképesen *λοχνίς*-eknek nevezi; már pedig a *λοχνίς* a régiaknál erotikus jelentőségű virág volt.³⁾

Ezzel elvégeztük feladatunk első részét: Euphoriont kitöröltük az elegiáírók sorából. Hátra van még a második rész, vagyis annak a kutatása, milyen természetű volt az az erotikus elegia, melyet Philetas és követői az alexandriai időszakban műveltek.

Az elegiáírók, a kik ennél a kérdésnél tekintetbe vehetők, időrendben a következők: *Philetas*, *Hermesianax*, *Alexander Aetolus*, *Phanocles* és *Callimachus*. Philetast egyelőre czélszerűségi okokból mellőzve, lássuk a többit egyenként.

*Hermesianax*⁴⁾ három könyvre terjedő szerelmi elegiákat írt, melyeket kedvese nevérol *Leontion* cím alatt adott ki. A fragmentumokból egészen világosan kitűnik, hogy nem a saját szerel-

¹⁾ Anth. Pal. XI. 318.

²⁾ Anth. Pal. IV. 1, 23.

³⁾ V. ö. *Meineke*: *Analecta Alexandrina*, p. 25.

⁴⁾ Született 330 és 320 közt Kr. e.

méről szólt, hanem erotikus mythosokból alkotott tarka egyveleget és hogy ezeket az elbeszéléseket kedveséhez, Leontionhoz intézte.¹⁾ Érdekes a harmadik könyvnek az a töredéke, mely Athenæusnál²⁾ maradt reánk s a hol azokat a poétákat sorolja elő, kezdve Orpheuson és végezve Philetason, a kik a szerelem szenvedélyének hódoltak. A költő saját viszonya Leontionhoz tehát nem tárgya ez elegiáknak, hanem csak külső keretül szolgál egyéb szerelmi történetek elbeszéléséhez.

*Alexander Aetolustól*³⁾ két hosszabb elegiát ismerünk: az egyiknek Μοῦσαι volt a címe, de ez nem volt erotikus elegia, hanem inkább irodalomtörténeti tanító költeménynek mondható, a mennyiben jeles költők emlékének dicsőítését foglalta magában; a másik Ἀπόλλων címet viselt és sajátságos keretbe foglalt erotikus mythosok elbeszélésével foglalkozott: Apollo istent léptette fel a költő és vele mondatott el jóslat alakjában, következetesen alkalmazott futurumokkal, olyan mythosokat, a melyeknek tárgya szerencsétlen vagy bűnös szerelem volt. Saját szerelméről nem szólt a költő.

*Phanocles*⁴⁾ erotikus elegiáinak ezt a címet adta: Ἐρωτες ἢ καλοί, a mely cím már magában is jelzi a pæderastikus tartalmat, de nem arról szólt, hogy ő maga milyen érzellemmel viseltetett a καλός-ok iránt, hanem a legkülönbözőbb tartalmú pæderastikus mythosokat beszélt el s úgyszólván a homosexualis szerelem történetét írta meg a legrégebb időktől kezdve. Így legjelentékenyebb fragmentuma⁵⁾ Orpheusnak egy ilyen fajta viszonyával foglalkozik.

*Callimachust*⁶⁾ tartották a régiek tudvalevőleg az elegiaírók fejedelmének. Elegiáinak legnagyobb része egyesítve volt Ἀἴτις című négy könyves gyűjteményében, mely, mint a cím is mutatja, a mondák egy sajátságos fajtájával, az úgynevezett ætiologikus mondákkal foglalkozott, vagyis olyan helyi mythosokat beszélt el,

¹⁾ V. ö. Rohde: Der griechische Roman, 77. l. 1. jegyz.

²⁾ XIII. p. 597. b.

³⁾ Született 315 körül Kr. e.

⁴⁾ Valószínűleg Alexander Aetolus kortársa.

⁵⁾ Stob. Flor. LXIV. 14.

⁶⁾ Élt körülbelül 310—235 Kr. e.

melyek valamely feltűnő elnevezés, népszokás vagy ünnep eredetét világítják meg. E mondák igen jelentékeny része, mint pl. Acontiusnak és Cydippének a gyűjteménybe foglalt gyönyörű története is, erotikus jellegű volt, a melyeket Callimachus kiváló művészettel dolgozott fel s így lett a régiek szemében a szerelém költőjévé; de arról természetesen, hogy e munka keretében saját szerelméről is megemlékezett volna, szó sem lehet. Az *Αἴτια*-n kívül még négy, elegiakus formában írt költeményét ismerjük, a melyek közül egyik sem szerelmi elegia; ezek: 1. *Εἰς λοῦτρα τῆς Παλλάδος* (*Lavacrum Palladis*), a mely a hymnuszok közt maradt reánk és csakugyan nem egyéb hymnusnál; 2. *Berenike haja*, a mely latinul maradt ránk Catullus mesteri fordításában¹⁾ és Ptolemæus Euergetes egyiptomi király feleségét dicsőíti; 3. a Sosibioszt magasztaló *ἐπινίκιον ἐλεγεῖακόν*; ²⁾ 4. *Ibis*, melyben irodalmi ellenfelét, Apollonius Rhodiust gyalázza. Hogy saját szerelméről is írt volna lyrikus jellegű elegiákat, azt semmiféle régi forrás nem említi.

Már ebből a hallgatásból is bátran következtethetjük, hogy a saját szerelmeit nem énekelte meg, mert ha lett volna afféle imádottja, mint a Hermesianax imént említett Leontiona vagy a Philetas Bittise, arról okvetetlenül olvasnánk valamit ama százakra menő forráshelyek egyikében, a melyek Callimachusnak, az egész alexandrin irodalom legkimagaslóbb alakjának életével és műveivel a legapróbb részletekig foglalkoznak. De van más bizonyágunk is. Propertius a II. könyv 34. elegiájában Lynceus nevű barátjához fordul, a kit arra int, hogy, mint szerelmes ifjú, ne Homéért, hanem Philetast és Callimachust utánozza, vagyis ne hősi époszt, hanem szerelmi elegiákat írjon. Intelmét (31—32. vs.) így fejezi ki:

Tu satius memorem Musis imitere Philetam
Et non inflati somnia Callimachi.

Nem szólva most a Philetasra vonatkozó első sorról, csak a Callimachust illető második verset vegyük tekintetbe. A magyarázók régen felismerték, hogy a *somnia Callimachi* az *Αἴτια*-t jelenti. a melynek bevezetésében a költő elmondotta, hogy álmában a Helicon hegyére jutott s ottan a Múzsák beszéltek el neki azokat

¹⁾ Carm. 64.

²⁾ Athen. IV. p. 144. e.

a mondákat, a melyeket művében feldolgozott. Propertius tehát az erotikus elegia mintáit a Callimachus Ἀλτῖα-iban látta, vagyis tisztán epikus jellegű költeményekben. Nem világos-e, hogy, ha Callimachus is írt volna olyan szubjektív természetű elegiákat, mint a rómaiak, ha neki is lett volna afféle Deliája vagy Cynthiája, mint Tibullusnak és Propertiusnak, úgy a római tanítvány okvetetlenül ezekre hivatkoznék, mint követendő mintákra?

Hát arra mit mondjunk, hogy Ovidius, mikor a *Remedia amoris*-ban szerelmi költeményeinek dévajságát mentegeti, a szerelmi elegiát, mint a melynek lényegéhez tartozik a dévajság, így jellemzi (379—382. vs.):

Blanda pharetratos elegeia cantet Amores
Et levis arbitrio ludat amica suo.
Callimachi numeris non est dicendus Achilles,
Cydippe non est oris, Homere, tui.

Itt a *Cydippe* megint csak az Ἀλτῖα-t jelenti, mert, a mint már említők, bele volt foglalva az Acontius és Cydippe szerelmi históriája. Az tehát kétségtelen, hogy a római utánczók az Ἀλτῖα-ban látták az erotikus elegia mintaképét, daczára annak, hogy ők lyrikus jellegű elegiákat írtak, míg Callimachus epikus jellegűeket írt. Nem is szabad megütköznünk azon, hogy Propertius és Ovidius minden megkülönböztetés nélkül egy kalap alá szorítanak a mi szemünkben annyira különböző költeményeket, a minők a szerelmi dal és a szerelmes tárgyú költői elbeszélés, mert a régiek elegia alatt nem értettek semmiféle szorosan körülhatárolt műfajt, hanem így nevezték mindenféle, bármily modorú, hangú és tartalmú hosszabb költeményt, a mely distichonokban volt írva. Hosszabb költeményt említek, mert ha a vers legfőlebb három-négy distichonra terjedt s csak egy gondolat csattanós kifejezésére vagy egy helyzet rövid ábrázolására szorítkozott, epigramma volt a neve. Így azután az *erotikus elegia* elnevezés egyformán illette a lyrikus és az epikus természetű, distichonokban írt költeményeket s a tartalmi rokonság, az erotikus elem uralkodó volta, oly közelségbe hozta egymáshoz Callimachust és Propertiust, hogy a régiek előtt a görög mester Ἀλτῖα-ja és a római tanítvány Cynthia-könyve egyazon fajtához tartozó poémáknak tűntek föl.

Nevezetes végre az is, hogy Callimachus roppant számú frag-

mentumai közt, melyek *Schneider* híres gyűjteményében¹⁾ egy hatalmas kötetet tesznek ki, egy oly elegiakus töredék sincs, a melyet a szerelmi érzés szubjektív kitörésének lehetne minősíteni. Azonfelül csak egyszer fordul elő, hogy határozott cím²⁾ nélkül csak az általános ἐλεγεῖα elnevezéssel idéznek töredéket,³⁾ de *Schneider*⁴⁾ erről is kimutatja, hogy az Ἀῤῥα-hoz, és pedig az Acontius-Cydidippele elbeszéléshöz, tartozott. Kitűnik ebből is, hogy a régiek Callimachus elegiái alatt sohasem értettek mást, mint az Ἀῤῥα-t.

De van még egy utolsó menedékök azoknak, a kik Callimachusnak a Tibullus- és Propertius-féle költeményeknek megfelelő elegiákat szeretnének tulajdonítani. Ovidius a *Tristia* II. könyvében, midőn saját szerelmi elegiáinak dévajságát mentegeti, a többi erotikus költő hasonló példájára hivatkozik és Callimachusra vonatkozólag a következő nyilatkozatot teszi (367—368. vs.):

Nec tibi, Battiade, nocuit, quod saepe legenti
Delicias versu fassus es ipse tuas.

Itt a *deliciae tuae* kifejezés világosan mutatja, hogy csak szubjektív természetű szerelmi dalokról lehet szó. De hát elegiák voltak-e ezek? Éppen nem. Hiszen kezünkben vannak Callimachusnak itt érintett versei: csak olvassuk el azokat a négy-hat soros epigrammákat, a melyek tőle a görög anthologia Ἐρωτικὰ és Μοῦσα παιδικῆ című fejezeteiben maradtak reánk és különösen, ha a pæderastikus tartalmúakat nézzük, azonnal belátjuk, minők voltak azok a *deliciae*, a melyeknek Callimachus hódolt. Már itt jelezzük tehát, a mire később még visszatérünk s a mit Euphorion után most már másodszor tapasztalunk, hogy az alexandrin korban éppen az erotikus epigramma, és nem az elegia, volt az a műfaj, a mely a szerelmi érzés lyrikus kifejezésére szolgált.

Ezek után csak természetesnek fogjuk találni, hogy az újabb kutatók, élükön *Susemihl*lel, az alexandrin irodalom nagyérdemű történetírójával, lemondtak már arról, hogy Callimachusnál is szubjektív természetű szerelmi elegiákat keressenek.

¹⁾ *Callimachea*, Lipsiæ, 1870 és 1873, két kötet. Az első a himnuszokat és az epigrammákat, a második a töredékeket tartalmazza.

²⁾ Pl. Ἀῤῥα vagy Berenike hája.

³⁾ L. fr. 67 = Etym. M. Δόσιν 290, 50.

⁴⁾ *Callimachea*, II. p. 214.

Szándékosan hagytam utoljára az alexandrin elegia legrégebb mesterét, úgyszólván atyját, *Philetast*,¹⁾ mert tőle maradt ránk a legkevesebb töredék s róla legnehezebb helyes ítéletet formálnunk. De még a legújabb kutatók is, mint *Susemihl*,²⁾ úgy állítják szembe Callimachusszal, mint a ki tulajdonképeni, azaz lyrikus jellegű szerelmi elegiákat írt és többen kifejezést adtak annak a nézetüknek, hogy ugyancsak megcsappanna a Tibullus eredetiségébe vetett hitünk, ha teljesen ránk maradt volna néhány elegiája. Lássuk tehát őt közelebbről.

Elegiai formában írt munkái közül tudomásunk van a *Demeter* címűről, mely kétségtelenül elbeszélő természetű volt s valószínűleg a lányát kereső Ceres bolyongásairól szolt, továbbá a *Παίγνια* gyűjteményről, mely epigrammaszerű apróságokból állott. Ezek közül tehát egyik sem lehetett a rómaiak mintaképe. De leg híresebbek voltak állítólagos kedvesét, *Bittist*, dicsőítő és róla elnevezett költeményei s így most már az egész kérdés, melyet értekezésünkben felvetettünk, azon fordul meg, mit kell erről a Bittisről tartanunk, mert eddigi kutatásaink után a dolog úgy áll, hogy ha egyáltalán volt a rómaiaknak a szubjektív szerelmi elegiára kész mintaképük, ez egyedül csak a Philetas Bittise lehetett.

Erről a Bittisről mindössze három forráshely beszél. Első helyen említendő *Hermesianax Leontion*-ának az erotikus költőkről szóló, már említett fragmentuma,³⁾ a hol Philetasról így emlékezik meg:

Οἴσα δὲ καὶ τὸν αἰοδόν, ὃν Εὐρυπύλου πολιῆται,
Κῶροι, χαλκίειον εἶχαν ὑπὸ πλατάνῳ,
Βιττίδα μολπάζοντα σοῆν, περὶ πάντα Φιλητᾶν
Ῥήματα καὶ πᾶσαν ῥυόμενον λαλίην.

A kosiak tehát, Philetas polgártársai, szobrot emeltek a költőnek egy platán árnyékában s ez a szobor úgy ábrázolta őt, mint Bittis megénekelőjét. Látjuk ebből, hogy Philetasnak a dicsősége főleg Bittisén alapult s már innen következtethetjük, hogy e műve elegia-gyűjtemény lehetett. Ugyancsak Bittisről szól *Ovidius* két helyen,

1) Még Fülöp, macedoniai király, uralkodása alatt született.

2) Geschichte der griechischen Litteratur in der Alexandrinerzeit, I. köt. 363. l. 71. jegyz.

3) Athen. XIII. 70. sqq. p. 597. A. sqq.

és pedig a *Tristia* I. könyvének 6. elegiájában,¹⁾ melyet feleségéhez intézett:

Nec tantum Clario Lyde dilecta poeta,
Nec tantum Coa *Bittis* amata suo est,
Pectoribus quantum tu nostris, uxor, inhaeres,
Digna minus misero, non meliore viro,

a hol tehát a saját feleségét és iránta való szeretetét két nagy elegiaíró kedvesével, *Antimachus*²⁾ Lydejével és *Philetas* Bittisével hasonlítja össze. Visszatér még Bittisre az *Epistulae ex Ponto* III. könyvének 1. levelében³⁾ is, a hol újra a feleségéhez szól:

Nec te nesciri patitur mea pagina, qua non
Inferius Coa *Bittide* nomen habes.

Itt tehát azt hangsúlyozza, hogy ő elegiaíval akkora dicsőséget szerzett feleségének, mint *Philetas* a maga Bittisének. Nos, ez a két hely világosan mutatja, hogy akárminők voltak is a Bittisről szóló elegiák, csakis a Bittis női erényeit magasztalhatták, épp úgy mint *Ovidius*nak a feleségéről írt versei, de semmi esetre sem lehettek afféle erős érzékiségtől duzzadó, egész a *lascivia*-ig menő erotikumok, mint a *Gallus*, *Tibullus* és *Propertius* versei, mert az csak nem tétélezhető fel *Ovidius*ról, hogy e fajta érzéseket a maga hitvestársi szeretetével és a saját feleségét, az előkelő római matronát, holmi *Lycoris*-, *Delia*- és *Cynthia*-féle hirhedt hölgyekkel hasonlítja össze. Miféle nők lehettek hát az *Antimachus* Lydéje és a *Philetas* Bittise, hogy a római költő őket feleségével állította egy rangba?

Itt ismét kénytelen vagyok gáncsolni még a legjobb összefoglaló munkákban is, mint pl. *Rohde*-nak a görög regényről írt híres művében⁴⁾ és *Christ* görög irodalomtörténetében,⁵⁾ azt a felületességet, hogy Lydét egyszerűen az *Antimachus* szeretőjének nevezik. Hiszen, hogy Lyde nem a szeretője, hanem a *felesége* volt *Antimachus*nak, azt egészen világosan mutatja a rá vonatkozó fő

¹⁾ 1—4. vs.

²⁾ *Ovidius*nál azért *poeta Clarius*, mert a híres jóshely, *Clarus*, szomszédságában, *Colophon*ban született.

³⁾ 57—58. vs.

⁴⁾ *Der griechische Roman und seine Vorläufer*, Leipzig, 1876. p. 72.

⁵⁾ *Geschichte der griechischen Litteratur*, München, 1890. p. 94.

forrás, *Plutarchus* klasszikus helye¹⁾: 'Εγρήσατο δὲ τοιαύτη ἀγωγή καὶ Ἀντίμαχος ὁ ποιητής· ἀποθανούσης γὰρ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Λύδης. πρὸς ἣν φιλοστόργως εἶχε, παραμύθιον τῆς λύπης αὐτῷ ἐποίησε τὴν ἐλέγειαν τὴν καλουμένην Λύδην, ἐξαριθμησάμενος τὰς ἡρωικὰς συμφορὰς, τοῖς ἀλλοτρίοις κακοῖς ἐλάττω τὴν ἑαυτοῦ ποιῶν λύπην. E helyt a τῆς γυναικὸς αὐτοῦ kifejezés minden görögül értő előtt csak azt bizonyíthatja, hogy feleségről van szó s e nézetben megerősít bennünket Athenæus²⁾ nyilatkozata, a ki az Antimachus Lydéjével egyenesen szembeállítja τὴν ὁμώνυμον ταύτης ἐταίραν Λύδην, ἣν ἠγάπα Λαμόνθιος ὁ Μιλήσιος, tehát a hetæra Lydét, a kit Lamynthios költő énekelt meg, megkülömbözteti az Antimachus-féle nem hetæra Lydétől. Most kezdjük csak érteni Ovidiust. Ő úgy akarta feltüntetni Antimachust, mint a hitvestársi szeretet költőjét; ebből pedig könnyen levonhatjuk a valószínű következtetést, hogy *Philetas Bittise*, a kit meg éppen kétszer hasonlít össze a feleségével, szintén *nem lehetett más, mint a nagy elegiakus felesége*. Ha ezt elfogadjuk, önként folyik belőle egy új következmény: *Philetas Bittishez szubjektív természetű erotikumokat nem intézhetett*, mert a régi görögöknél se a klasszikus, se az alexandrin korban nem akadt olyan költő, a ki tisztességes nőt merészelt volna holmi szerelmi dalokkal hírbe hozni. Ezeknél a poétáknál az ἔρωσ, csakúgy, mint a tizenyolczadik századbéli francziáknál az *amour*, egyenesen kizárta fogalmából úgy a házasságot, mint a tisztességet. Azt, úgy hiszem, mondanom sem kell, hogy Alcæusnak Sapphóhoz intézett dalai e tekintetben nem mehetnek kivétel számba.

De még egyebet is olvashatunk ki az Ovidius tanúságából. Mikor ő oly szorosán állítja egymás mellé Antimachus Lydéjét és Philetas Bittisét, lehetetlen arra nem gondolnunk, hogy nagynak kellett lenni a rokonságnak e két költő között. Antimachusról³⁾ tudjuk, hogy nem írt szubjektív természetű elegiákat, hanem a maga érzelmét csak külső keretül használta erotikus mythosok elmondására s éppen ezzel lett az erotikus elbeszélés tulajdonképeni megalapítója s az alexandrin elegiaírók buzgón utánzott mintaképe. Eljárása az volt, hogy költeménye bevezetésében el-

¹⁾ Consol. Apoll. p. 106. B.

²⁾ XIII. p. 596. F.

³⁾ Élt a peloponnesusi háború korában.

siratta meghalt feleségét s azután, hogy megvigasztalja magát szerencsétlenségében, hosszú elbeszélésekben sorolta fel azoknak a mythikus hősöknek és hősnőknek a példáit, a kik a szerelemben szerencsétlenül jártak. Há már most figyelemmel vagyunk arra a tekintélyre, melyet Antimachus az alexandriai korban, mint az elegia elismert mestere, élvezett, s ha azt látjuk, hogy Philetas töredékei tele vannak erotikus és egyéb fajta mythosok elbeszélésével, ellenben oly fragmentuma egy sincs, a mely a szerelmi érzés szubjektív kitörésének volna minősíthető, ebből megint csak az lehet a valószínű következtetés, hogy Philetas Bittishez való viszonyát csak keretül használhatta szerelmes történetek elbeszéléséhez.

Van bizonyosságunk arra is, hogy a római költők, mikor Philetast mint a szerelmi elegia mesterét tüntették fel, nem lyrikus, hanem epikus természetű műveire gondoltak. Térjünk csak vissza Propertiusnak arra a már idézett helyére,¹⁾ a hol Lynceusnak szerelmi elegiák írását ajánlja s a követendő mintaképekről így nyilatkozik:

Tu satius *memorem Musis* imitere Philetam
Et non inflati somnia Callimachi.

Fönnebb már kimutattuk, hogy a második sorban Callimachus Ἀΐτια-jára czéloz a költő; az első sorban tehát bizonyára Philetas Bittisére, mint a mesternek leghíresebb szerelmi elegiájára, akart czélozni. Ezt a verset azonban egészen a legújabb időkig a *memorem Musis* kifejezésben rejlő nehézség miatt senki sem tudta megmagyarázni, míg végre Rothstein, Propertius legújabb magyarázója, a következő igen valószínű megfejtését adta a helynek: Propertius itt Philetásnak oly művére czéloz, a melyben az alexandrin költők rendes szokása szerint sajátos keretbe foglalta bizonyos erotikus mythosok elbeszélését, a mennyiben azokat mint a Múzsáktól hallottakat és az ő emlékezetébe vésetteket adta elő.²⁾ Ez a feltevés annál tetszetősebb, mert az alexandrin költők által-

¹⁾ II, 34, 31—32. vs.

²⁾ V. ö. *Die Elegien des S. Propertius*, erklärt von M. Rothstein; Berlin, 1898, I. kötet, 360. l.: «So werden auch bei Philetas in der Einleitung eines grösseren Gedichtes die Musen dem Dichter den Inhalt seines Werkes mitgeteilt und an ihn eine ähnliche Aufforderung gerichtet haben, wie Mars bei Ovid. Fast. III. 177: ‚disce . . . quod petis et memori pectore dicta nota‘».

ban szerették az efféle keretes elbeszéléseket: láttuk, hogy egészen hasonló fictióból indult ki Callimachus az *Aἴτω*-ban, Alexander Aetolus pedig a maga erotikus történeteit Apollo isten szájába adta. Én a magam részéről csak megerősíthetem ezt a föltevést avval a gyanítással, hogy már Philetas mestere, Antimachus is, valószínűleg így járt el. Van ugyanis a görög anthológiában Asclepiadesnek egy epigrammája,*¹) mely Antimachus Lydejét így dicsőíti:

Λύδη καὶ γένος εἰμὶ καὶ οὔνομα, τῶν δ' ἀπὸ Κόδρου
 Σεμνοτέρη πασῶν εἰμὶ δι' Ἀντιμάχου.
 Τίς γὰρ ἔμ' οὐκ ἤτισε; τίς οὐκ ἀνελέξατο Λύδην,
 Τὸ ξυγὸν Μουσῶν γράμμα καὶ Ἀντιμάχου;

Ezt a feltűnő kifejezést: *a Múzsák és Antimachus közös munkája*, legkönnyebben úgy magyarázhatjuk meg, ha felteszszük, hogy a *Lyde* külső keretével a következő fictio szolgált: midőn a költő elvesztett Lydejét siratta, megjelentek előtte a Múzsák és megvigasztalták őt hősök és hősnők bús szerelmeinek elbeszélésével. Minden jel arra mutat tehát, hogy hasonló eljárást keressünk Philetas Bittisében: a költő kiindult Bittis iránt érzett szerelméből, magasztalta feleségének női erényeit s ehhez a Múzsáktól hallott szerelmes elbeszéléseket fűzött.

De bármilyen is volt az a keret, a melybe Philetas a maga munkáját foglalta, minthogy kimutattuk, hogy Euphorion egyáltalában nem írt elegiákat, a többi alexandrin elegiakusok pedig, mint Hermesianax, Alexander Aetolus, Phanocles és Callimachus csak epikus természetű elegiákat írtak, s minthogy kétségtelen az, hogy Philetas volt az egész alexandrin elegiáírás *ἀρχηγέτης*-e, a kinek a nyomán a többiek haladtak, csakis arra az eredményre juthatunk, hogy Philetas Bittise lényegileg nem lehetett másforma, mint akár mesterének, Antimachusnak *Lydeje*, akár személyes tanítványának, Hermesianaxnak *Leontiona*, vagyis hogy az ő dicsőségét sem a szerelmi érzés szubjektív nyilvánításában, hanem az erotikus elbeszélésben kell keresnünk. Ebben a hitünkben csak az ingathatna meg, ha a fragmentumok ellenünk vallanának, a miről azonban, a mint már említettük, szó sem lehet.

Ha tehát az eddigi fejtegetések után felvetjük azt a kérdést:

*¹) Anth. Pal. IX. 63.

hol van az alexandrinusoknál az a fajta elegia, melyet a római, lyrikus természetű elegiák írói, Gallus, Tibullus és Propertius mint kész műfajt átvehettek volna mestereiktől, bátran felelhetjük: sehol. Az elegiának ez az ága nem görög, hanem római talajon hajtott ki.

* * *

Most már csak az van hátra, hogy megkisértsük röviden vázolni a szubjektív természetű erotikus elegia keletkezését a rómaiaknál.

Elegiát a római költők mindaddig alig írtak, míg a görög poesis klasszikus korbeli remekeit utánozták. Figyelmük akkor fordult e műfaj felé, mikor a Valerius Cato-féle iskola az alexandrin költőket választotta követendő mintaképekül, a mi annál természetesebbnek fog előtűnni feltűnni, mert éppen az elegia volt az alexandrin korban a költészet uralkodó műfaja. Ennek az iskolának két tagja volt az, a ki az elegiát Rómában meghonosította: Catullus és Calvus.*)

Catullus azon kezdte, hogy egyszerűen lefordította Callimachus már említett remekét, a *Berenike haját*. De nem elégedett meg ezzel, hanem az elegiakus formát kezdte a saját szerelmi élményeinek és érzéseinek kifejezésére is felhasználni. Igaz ugyan, hogy distichonokban írt szerelmes verseinek nagyobb része még nem elegia, hanem erotikus epigramma, olyan, a minőt az alexandriai korban is számosat írtak; más része pedig e két műfaj közt ingadozik; de mégis van két erotikus tartalmú verse, a mely határozottan elegiának minősíthető: az egyik a 68., nem kevesebb mint 160 sorra terjedő költemény, melyben egy meg nem nevezett férjes nővel folytatott viszonyát írja le s a mely még abban is meg egyezik a későbbi elegiakusok, Gallus és Propertius műveivel, hogy szubjektív érzelmeinek kifejezését hosszú mythologiai digressiókkal párosítja; a másik a 76. költemény, melyben arra kéri az isteneiket, hogy szabadítsák meg méltatlan tárgyra, Lesbíára pazarolt

*) A kézikönyvek az elegia első művelői közé számítják az *ataxi Terentius Varro*-t is, de minden alap nélkül, mert róla csak annyit tudunk, hogy szerelmes versekben ünnepelte Leucadiáját, azt azonban egy forrás sem említi, hogy ezek a versek elegiák voltak. Lehettek azok olyan forma apró dalocskák is, mint Catullus Lesbíához intézett verseinek legnagyobb része.

szerecsétlen szerelmétől s a mely minden mythologiai vonatkozástól ment, tisztán lyrikus tartalmával inkább Tibullusra emlékeztet. Róla tehát azt mondhatjuk, hogy a szubjektív természetű szerelmes elegiát alig észrevehető átmenetekben az erotikus epigrammából fejlesztette ki.

Calvus, az a költő, a kit az aranykori utódok bátran állítottak Catullus mellé, jó barátjával körülbelül egyidejűleg a gyász-elegiát¹⁾ bővítette ki olyan irányban, mint Catullus az epigrammát. Ő korán elhunyt Quintiliáját siratta el, de olyan módon, hogy visszapillantást vetett e szerelmi viszony történetére s merész őszinteséggel beszélt el közös erotikus élményeiket.²⁾ Láthatjuk ebből, mennyire túlment ő is a műfajnak az alexandrin korban megszabott határán.

Catullus és Calvus vállain emelkedett fel a római elegia tulajdonképeni megalapítója, *Cornelius Gallus*, de ő már nem csak úgy mellékesen foglalkozott az erotikus epigramma mellett az elegiával, mint Catullus, se nem ragaszkodott a gyász-elegia keretéhez, mint Calvus, hanem négy könyvet írt csupán elegiákból és e gyűjteményt egészen annak a szerelmi viszonyoknak szentelte, melyet a híres Lycorisszal folytatott. Ez a Lycoris név csak álnév, melyet a költők szokása szerint ő adott kedvesének; a leányt, mint Volumnius Eutrapelus felszabadítottját, eredetileg Volumniának

¹⁾ Hogy csakugyan elegiakus formát használt, a mi különben az *ἐπιχθιδεον* természetes formája, mutatják a töredékek. V. ö. Catulli, Tibulli, Propertii carmina, ed. *Luc. Mueller*, p. 86.

²⁾ V. ö. Prop. II. 34, 89—90. vs.:

Hæc etiam docti confessa est pagina Calvi,
Cum caneret miseræ funera Quintiliæ,

és Catull. c. 96. A kézikönyvek itt azt a hibát követik el, hogy Quintiliát a Calvus feleségének nyilvánítják csak azért, mert az előkelő *gens Quintilia* nevét viselte; pedig, hogy ez mennyire nem elég ok ily feltevésre, azt nagyon csattanós példa bizonyítja. A Gallus hírhedt Lycorisát ugyanis valódi nevén Volumniának hívták — s ennél előkelőbb és tiszteletre méltóbb nevet római nő nem viselhetett — mert valami Volumniusnak volt a felszabadítottja (Cic. Phil. II. 24, 58.) s így római szokás szerint a felszabadítás után megkapta ura *nomen gentile*-jét. Én tehát tekintettel arra, hogy Calvus költeményeinek lasciv jellegét Ovidius (Trist. II. 436.) egészen világosan kiemeli, hajlandó vagyok azt hinni, hogy a Calvus Quintiliája is csak olyan Quintilia volt, a milyen Volumnia a Gallus Lycorisa.

hívták, mint színésznő (*mima*) pedig a szép görög Cytheris nevet vette föl. Viszonya volt Brutusszal, a későbbi zsarnokölővel, majd Antoniusszal, a későbbi triumvirrel, utóbb Gallust boldogította, de hozzá sem maradt hű, hanem valami katonával Galliába szökött. Láthatjuk ebből is, hogy Gallus szerelmi verseinek erősen realis háttere van: a római hetæra-élet s éppen ez a realis háttér adta meg a követők műveinek is a római helyi színezetet, mert Gallus példájára úgyszólván az egész Tibullus-Propertius-Ovidius-féle elegia ebben a hetæra-világban mozog. A háttér azonossága e szerint már megmagyarázza nekünk azoknak a, minden elegiakussal közös, erotikus motívumoknak jelentékeny részét is, a melyek az e fajta műveknek, még ha egyéni élményeken alapulnak is, bizonyos conventionalis jelleget kölcsönöznek.

Bár Gallus műveiből közvetlenül mindössze egy pentameter maradt ránk, van módunk rá, hogy fogalmat alkossunk magunknak költői dolgozásmódjáról. Tanulmányjaiban segítségére *Parthenius* görög költő volt,¹⁾ az alexandrin poesis kiváló ismerője és a görög elegia utolsó, számbavehető képviselője. Ez a tudós férfiú egyenesen a Gallus használatára írta *Ἐρωτικά παθήματα* című reánk maradt munkáját, mely nem egyéb, mint számos kevésbbé ismeretes, tehát még el nem csépelt, erotikus mythosnak jobbara alexandrin írókból merített és kivonatolt gyűjteménye. A bevezetésben²⁾ Parthenius világosan meg is mondja, hogy a gyűjtésben csak az a cél vezérelte, hogy Gallus ezeket a meséket úgy elbeszélő, mint elegiakus költeményeiben értékesíthesse. Ebből világosan kitűnik, hogy Gallus elegiáiban nagy tért kellett elfoglalnia a mythologikus elemnek, noha ő nála, a ki elegiáiban a saját érzéseit és élményeit énekelte meg, az erotikus elbeszélés már nem lehetett öncél, mint az alexandrinusoknál, hanem csak rövidebb vagy hosszabb digressio, mely mint hasonlat vagy példa valamely adott erotikus helyzet vagy érzés megvilágítására szolgál. Ebben a tekintetben is buzgón

¹⁾ 73-ban Kr. e. mint hadi fogoly került Rómába.

²⁾ V. ö. *Ἐρωτικά παθήματα*, præf.: Μάλιστα σοὶ δοκῶν ἀρμότειν, Κορνήλιε Γάλλε, τὴν ἀθροισιν τῶν ἐρωτικῶν παθημάτων ἀναλεξάμενος ὡς ὅτι μάλιστα ἐν βραχυτάτοις ἀπέσταλκα· τὰ γὰρ παρὰ τισι τῶν ποιητῶν κείμενα, τούτων μὴ αὐτοτέλως λελεγμένων, κατανοήσεις ἐκ τῶνδε τὰ πλείστα, αὐτῶ τε σοὶ παρέστα: εἰς ἔπη καὶ ἐλεγείας ἀνάγειν τὰ μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἀρμόδια.

kövétték az utódok s innen a mythologiai digresszio túlságosan is nagy szerepe Propertiusnál.

De mindez nem volna elég arra, hogy megismerjük a Gallus valódi értékét, ha ránk nem maradt volna az ő költői működésének egy gyönyörű emléke, Vergiliusnak már említett X. eclogája. Ezt, a mint láttuk, barátja és pártfogója, Gallus tiszteletére írta az idyllek édes-szavú énekese. Úgy lépteti fel benne a Lycoristól elhagyott Gallust, mint pásztort, és egy hosszú szerelmi dalt ad ajkára. Ez a költemény (35—69. vs.), bár tisztán hexameterekben van írva, tartalmánál és hangjánál fogva valóságos szerelmi, és pedig lyrikus jellegű elegia, mely, mint a régi magyarázók egészen világosan megmondják, nem egyéb, mint Gallus egész elegia-költészetének művészi kivonata, visszhangja. A bukolikus hangú bevezetés,¹⁾ a szerelmes vágyódása az egyszerű falusi élet után, a menekülés a romlott kultúra elől primitivebb, de egészségesebb viszonyok közé, már tisztán megüti azt az alaphangot, mely Tibullus költészetén végig vonul, s felveti azt a gondolatot, mely a Delia kedves megéneklőjénél száz változatban tér vissza, hogy a költő az ő kedvesével késő vénségeig a természet ölen szeretne élni. Még bámulatosabb a következőkben a rokonság Propertiuszal. Midőn Gallus Lycorist hűtlensége daczára sajnálja, hogy galliai útjában az Alpések havát s az észak hidegét kell elszenvednie, ezt oly szavakkal fejezi ki, melyek élénken emlékeztetnek Propertius hasonló helyzetben írt verseire.²⁾ Utóbb, mikor Gallus a szerelem

¹⁾ V. ö. Ecl. X. vs. 35—43 :

Atque utinam ex vobis unus vestrique fuisset
Aut custos gregis aut maturæ vinitor uvæ!
Certe sive mihi Phyllis sive esset Amyntas
Seu quicumque furor — quid tum, si fuscus Amyntas?
Et nigra viola sunt et vaccinia nigra —
Mecum inter salices, lenta sub vite iaceret;
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes, hic mollia prata, Lycori,
Hic nemus, hic ipso tecum consumerer ævo.

Összehasonlításra önként kínálkozik Tibull. I. 1, 1—60; 2, 71—74; 5, 21—37; II. 3, 69—76.

²⁾ V. ö. Ecl. X. vs. 46—49 :

Tu procul a patria — nec sit mihi credere — tantum!
Alpinas a, dura, nives et frigora Rheni
Me sine sola vides. A, te ne frigora lædant!
A, tibi ne teneras glacies secet aspera plantas,

kinjai elől az erdőbe menekül s majd az éneklésben, majd a vadászatban keres felédést, mikor a kedves nevét a fák kérgébe vési, ez a részlet Propertius egyik leghíresebb költeményének*) a magvát foglalja magában és világos mintaképe azoknak a helyeknek, a hol ez a költő a környező természetet teszi szerelmi bánata tanújává. A befejezésben (62—69. vs.) Amor ellenállhatatlan hatalmának festése és az a gondolat, hogy semmiféle távolság nem elég arra, hogy a költővel a kedvest feledtesse, megint oly részletek, a melyek számtalanszor ismétlődnek Propertiusnál, a kire különben az egész panasznak a hangja, a szerelmi érzésnek sentimentalis, de egyszersmind galáns színezete is nagyon emlékeztet.

Midőn tehát azt látjuk, hogy Gallus teremtette meg a római elegia állandó realis hátterét, a mely a római hetæra-világban gyökerezik, hogy ő vitte bele a mythologiai elemet, hogy ő nála már fölcsendül az az alaphang, mely Tibulluson és Propertiuson végig vonul, megvoltak azok a főbb erotikus motívumok, melyek utódainál szinte conventionalisokká váltak, mindebből egészen bátran megállapíthatjuk, hogy a római elegia, mint az alexandriai-tól különböző műfaj, Gallusnál már teljesen készen állott. Így nem is szabad többé, mint eddig, azt hinnünk, hogy Gallus, Tibullus és Propertius egyformán függenek a görög mesterektől, hanem nézetünket oda kell módosítanunk, hogy csak Gallus függ, a mennyiben függ, közvetlenül az alexandrinusoktól, míg Tibullus és Propertius, mint egy kialakult műfaj továbbművelői, közvetlenül Gallustól függenek.

* * *

Befejezésül még, kiindulva abból a nézetünkből, hogy a Gallus, Tibullus és Propertius költői működése teljesen egy nyomon, és pedig a Gallus taposta nyomon halad, megpróbáljuk röviden jellemezni a római elegiát a görög irodalomhoz való viszonyában, főleg ama párhuzamos helyek alapján, a melyeket a magyará-

és Prop. I. 8, 1—2:

Tunc igitur demens, nec te mea cura moratur?
An tibi sim gelida vilior Illyria?

és 7—8:

Tu pedibus teneris positas fulcra pruinae,
Tu potes insolitas, Cynthia, ferre nives?

*) V. ö. Ecl. X. vs. 50—61. és Propert. I. 18.

zatos kiadásokban egybegyűjtve találunk. Azt talán mondanom sem kell, mert eddig még tudtommal senki sem vonta kétségbe, hogy a római elegia a klasszikus görög költészettel semmiféle érintkezésben nincs: keletkezésétől fogva mindvégig tiszta alexandrin szellem hatotta át, a szerelemnek az a gyöngéd, sentimentalis és szinte romantikus felfogása, mely annyira elüt az antik klasszikusok egyszerűbb és természetesebb érzelmvilágától. Innen van, hogy művelői az alexandrin kor két legnevezetesebb szerelmi költőjére, Philetasra és Callimachusra hivatkoznak, mint mestereikre. De e mellett bizonyos az is, hogy a római elegia nem közvetlen folytatása az alexandrin költészet egyik műfajának sem, hanem az egész alexandrin erotika együttes hatását mutatja. Két műfaj volt reá befolyással első sorban: az erotikus epigramma és az erotikus elegia. Az *epigramma* ugyanis mintaképpül szolgáltat szubjektív erotikus érzések és élmények költői kifejezésére s innen magyarázható meg az, hogy, a mi az elegiakusoknál állandóan visszatérő erotikus gondolatokat és helyzetképeket illeti, a legtöbb és a legfrappánsabb párhuzamos helyet a görög anthológiában találjuk; az *elegia* pedig, az erotikus elbeszélés legkedveltebb formája, egyrészt a mythologiai elemet hagyta rá örökségképen a római poétákra, a kiknek szubjektív érzéseik és élményeik előadása közben is folyton szemök előtt lebegtek a szerelmes hősöknek és hősnőknek az alexandrin költészetben tyfikussá vált alakjai, a kikre vagy hasonlatokban vagy egész kis elbeszélésekké kerekedő példákban egyre hivatkoznak, másrészt, mivel tarkítva volt lyrai részletekkel s az elbeszélésben szereplő személyeknek szájába adott helyzetdalokkal, bizonyára erősen befolyásolta a római elegia tisztán lyrai részleteit is. De lehetetlen fel nem ismernünk ezen kívül még két műfaj hatását, nevezetesen a *bukolikáét*, a honnan a római elegia a falusi élet után való vágyakozást, a menekülést a természet ölébe, szóval az egész idyllikus gondolatkészletet merítette; továbbá az *új-komédiáét*, mely mint a hetera-élet drámai rajza, a római elegia egészen hasonló háttérének kiszínezéséhez nem egy ecsetvonással járult.

Az újítás pedig, a Gallus érdeme, a római elegiában a görög mintaképekkel szemben az volt, hogy költőjének szubjektív érzéseit és való élményeit tárgyalta s így, bár epikus elemekkel erősen tarkított, reflexiókkal nagyban bővített, de lényegében mégis lyrai

műfajjá vált, azzá a műfajjá, a melyet mai nap κατ' ἐξοχήν elegiának nevezünk.

Fejtegetéseink legfőbb tanulsága az, hogy ezentúl módosítanunk kell azt a képet, a melyet magunknak idáig alkottunk a római aranykori költészet fejlődéséről, mert immár nem habozhatunk többé Gallust ha nem is formabeli tökéletesség, de irodalomtörténeti jelentőség dolgában mint egyenlő rangút Vergilius és Horatius mellé állítani. A formabeli tökéletesség hiányára azért utalok, mert oly műbíró, mint Quintilianus, nevezi Gallust Tibullusszal és Propertiusszal szemben *durior*-nak,¹⁾ a mi arra mutat, hogy ez a jeles költő még nem bírta teljesen a klasszikus formát, a min nem is csodálkozhatunk, ha meggondoljuk, hogy fellépésével megelőzte Vergiliust és Horatiust, az aranykori költői nyelv és verselés megalapítóit. De ez nem csökkentheti szemünkben az ő irodalomtörténeti jelentőségét, mert lényegileg ugyanoly rendű munkát végzett a római költészet fejlesztésében, mint a másik kettő.

Most már ugyanis egészen világosan megkülönböztethetjük egymástól az aranykori költők három nemzedékét. Az első nemzedéket a három ἀρχηγέτης, a nyomtaposó, a műfajalapító képviseli: Vergilius, Horatius és Gallus. Működésük közös vonása az, hogy római szellemben módosították a költészetnek a görögöktől átvett műfajait s e módosított műfajoknak végleges formát adtak, úgy hogy az utódok, a kik ugyanabban a nemben dolgoztak, nem támaszkodtak többé közvetlenül a görög mesterekre, hanem az aranykori római példák után indultak s így a latin irodalom felszabadult a görögtől való szolgai függés járma alól.²⁾ Így alapította meg és hagyta az utódokra követendő mintául Vergilius az allegorikus idyllt, a tanító költeményt s a nemzeties műéposzt; Horatius a szatirát, az epistolát és az ael formájú lyrikát; Gallus, a mint éppen láttuk, a szubjektív természetű, lyrikus elegiát. A második nemzedékhez Tibullus és Propertius tartoznak, a kik, ha

¹⁾ V. ö. Inst. Or. X. 1, 92—93: «Elegia quoque Græcos provocamus, cuius mihi tersus atque elegans maxime videtur auctor Tibullus. Sunt, qui Propertium malint. Ovidius utroque lascivior, sicut *durior Gallus*».

²⁾ V. ö. *A római költészet korszakai* című értekezésemet, mely az Egyetemes Philologiai Közlöny 1890. évi pótkötetének 1. és köv. II. jelent meg.

formai tekintetben felül is múlták mesteröket, mégis csak epigonok Gallusszal szemben, mint egy, már kialakult műfaj továbbművelői. A harmadik nemzedéknek tipikus képviselője Ovidius, a kire a megelőző két nemzedék együttesen hatott, mert az elbeszélésben a Vergilius, az elegiában Tibullus és Propertius tanítványa.

Íme, Tekintetes Akadémia, az alapgondolatok, melyekre a római elegiáról szóló monographiámat felépitem. Mostani értekezésem ennek a nagyobb munkának előfutára kíván lenni.

rómaiak satirájáról és satirairóikról. 40 f. — IV. *Dr. Goldziher Ignác*: A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlítva a keleti arabokéval. 1 K. — V. *Szász Károly*: Emlékbeszéd Jakab István l. t. fölött. 20 f. — VI. Adalékok a m. t. Akadémia megalapítása történetéhez. I. *Szilágyi István*. II. *Vaszary Kolozs*. III. *Révész Imre*. 1 K 20 f. — VII. *Bartalus István*: Emlékbeszéd Mátray Gábor l. t. felett. 20 f. — VIII. *Barna Ferdinánd*: A mordvaiak történelmi viszontagságai. 40 f. — IX. *Tel'fy Iván*: Eranos. 40 f. — X. *Joannovics György*: Az ik-es igékről. 80 f. (1876.)

VII. k. I. *Barna Ferdinánd*: Egy szavazat a nyelvújítás ügyében. 1 K. — II. *Budenz József*: Podhorszky Lajos magyar-sinai nyelvhasonlítása. 20 f. — III. *Zichy Antal*: Lessing. 40 f. — IV. *Barna Ferdinánd*: Kapcsolat a magyar és szuomi irodalom között. 20 f. — V. *Barna Ferdinánd*: Néhány ösműveltségi tárgy neve a magyarban. 60 f. — VI. *Tel'fy Iván*: Rankavis Kleon új-görög drámája. 60 f. — VII. *Imre Sándor*: A nevek uk és ük személynagairól. 40 f. — VIII. *Ballagi Mór*: Emlékbeszéd Székács József t. tag fölött. 40 f. — IX. *Vámbergy Ármín*: A török-tatár nép primitív culturájában az égi testek. 20 f. — X. *Tel'fy György*: Batori László és a Jordánszky-codex bibliafordítása. 20 f. (1877-1879.)

VIII. k. I. *Dr. Ábel Jenő*: Corvin-codexek. 1 K 20 f. — II. *Barna Ferdinánd*: A morvákak pogány istenei s ünnepei szertartásai. 1 K. — III. *Dr. Genetz Arvid*: Orosz-lapp utazásomból. 40 f. — IV. *Gr. Zichy Ágost*: Tanulmány a japáni művészetről. 2 K. — V. *Szász Károly*: Emlékbeszéd Pázmányi Horvát Endre 1839-ben elhunyt r. t. fölött. 20 f. — VI. *Hunfalvy Pál*: Ukkompohár. A régi magyar jogi szokásnak egyik töredéke. 40 f. — VII. *Mayer Aurél*: Az ugynevezett lágy aspiráták phoneticus értékéről az ó-műben. 1 K 20 f. — VIII. *Dr. Ábel Jenő*: Magyarországi hun-misták és a dunai tudós társaság. 1 K 60 f. — IX. *Dr. Pozder Károly*: Ujperzsa nyelvjárások. 1 K. — X. *Imre Sándor*: Beregszászi Nagy Pál élete és műukái. 60 f. (1879-1889.)

IX. k. I. *Budenz J.*: Emlékbeszéd Schiefner Antal k. tag felett. 20 f. — II. *Gr. Zichy Ágost*: A Baro-Budur Jáva szigetén. 80 f. — III. *Ballagi Mór*: Nyelvünk újabb fejlődése. 40 f. — IV. *Vámbergy Ármín*: A hunok és avarok nemzetisége. 60 f. — V. *Hunfalvy Pál*: A Kün- vagy Petrarka-codex és a künok. 60 f. — VI. *Szász Károly*: Emlékbeszéd Lewes Henrik György külső tag felett. 10 f. — VII. *Barna Ferdinánd*: Ös vallásunk főistenei. 80 f. — VIII. *Dr. Ruzsicska Kálmán*: Schopenhauer aesthetikája. 20 f. — IX. *Barna F.*: Ös vallásunk kisebb isteni lényei és áldozat szertartásai. 60 f. — X. *Dr. Kont Ignác*: Lessing mint philologus. 60 f. — XI. *Bogisich Mihály*: Magyar egyház népének a XVIII. századból. 1 K. — XII. *Simonyi Zsigmond*: Az analogia hatásáról, főleg a szóképzésben. 40 f. (1880-1881.)

X. k. I. *Simonyi Zsigmond*: A jelentéstan alapvonalai. 60 f. — II. *Heinrich Gusztáv*: Etzelburg és a magyar hűmunda. 40 f. — III. *Hunfalvy Pál*: A M. T. Akadémia és a szémi irodalmi társaság. 40 f. — IV. *Joannovics György*: Ertstük meg egymást. 60 f. — V. *Ballagi Mór*: Baranyai Deesi János és Kis-Viczay Péter közmondásai. 20 f. — VI. *Dr. Pecz Vilmos*: Euripides tropusai összehasonlítva Aeschylus és Sophokles tropusaival. 1 K 20 f. — VII. *Szász Károly*: Id. gróf Teleki László ismeretlen versei. 20 f. — VIII. *Bogisich Mihály*: Cautionale et Passionale Hungaricenn. 60 f. — IX. *Jakab Elek*: Az erdélyi hírlap-irodalom története 1848-ig. 1 K. — X. *Heinrich Gusztáv*: Emlékbeszéd Klein Lipót Gyula kultag felett. 80 f. — XI. *Bartalus István*: Ujabb adalékok a magyar zene történelméhez. 80 f. — XII. *Banczi József*: A magyar romanticismus. 20 f. — XIII. *Bartalus István*: Ujabb adalék a magyar zene történelméhez. 80 f. (1882.)

XI. k. I. *Hunfalvy Pál*: Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet? 40 f. — II. *Tel'fy Iván*: Ujgörög irodalmi termékek. 80 f. — III. *Tel'fy Iván*: Középkori görög verses regények. 60 f. — IV. *Dr. Pozder Károly*: Idegen szók a görögben és latinban. 1 K. — V. *Vámbergy Ármín*: A csuvasokról. 60 f. — VI. *Hunfalvy Pál*: A számlálás módjai és az év hónapjai. 40 f. — VII. *Majbíth Béla*: Telegdi Miklós mester magyar katechizmusa 1562-ik évből. 20 f. — VIII. *Dr. Kiss Ignác*: Káldi György nyelve. 1 K. — IX. *Goldziher Ignác*: A muhammedán jogtudomány eredetéről. 20 f. — X. *Barna Ferdinánd*: Vámbergy Ármín «A magyarok eredete» című műve néhány főbb állításának bírálata. 1 K 20 f. — XI. *Ballagi Mór*: A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a Nyelvőr. 40 f. — XII. *Vámbergy Ármín*: A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet. I. 60 f. (1888-1884.)

- XII. k. I.** *Dr. Kon' Ignac*: Seneca tragédiái. 1 K 20 f. — II. *Dr. Nagy Sándor*: Szombatos codexek. 60 f. — III. *Szász Béla*: A reflexív és nulláserkölesi elem a költészetben s Longfellow. 60 f. — IV. *Kunos Ignac* és *Munkacsi Bernát*: A helviszónyragok használata a magyarban. 1 K. — V. *Vambéry Ármán*: A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet II. 1 K. — VI. *Volf György*: Kiktől tanult a magyar írni, olvasni? 1 K. — VII. *Thury József*: A kasztamuni-i török nyelvjárás. 1 K. — VIII. *Tel'fy Iván*: Nyelvészeti mozgalomnak a mai görögöknél. 40 f. — IX. *Kalmány Lajos*: Boldogasszony, ósvallásunk istenszónya. 40 f. — X. *Brassai Sámuel*: A mondat dualismusa. 1 K 20 f. — XI. *Gr. Kun Géza*: A kunok nyelvéről és nemzetiségéről. 80 f. — XII. *Ábel Jenő*: Isota Nogarola. 1 K. (1884 1885.)
- XIII. k. I.** *Heinrich G.*: Kudrum, a monda és az eposz. 80 f. — II. *Barna F.*: A voltják nép multja és jelene. 60 f. — III. *Goldziher I.*: Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben. 80 f. — IV. *Ábel Jenő*: A homeroszi Demeter-hymnusról. 1 K. — V. *Barna Ferdinánd*: A voltjások pogány vallásáról. 40 f. — VI. *Szarvas Gábor*: A régi magyar nyelv szótára. 20 f. — VII. *Büdenz J.*: Egy kis viszhang Vambéry Ármán ur válaszára. 40 f. — VIII. *Szil'vy Kálmán*: Ki volt Calepinus magyar tolmácsa. 20 f. — IX. *Bogitsich Mihály*: Szegedi Lénárt énekeskönyve. 1 K. — X. *Joannovics György*: Szórendi tanulmányok. I. rész. 60 f. — XI. *Pecz Vilmos*: A kisebb görög tragikusok tropusai 20 f. — XII. *Tel'fy Iván*: Heraclius Rankavis Leon hellén drámája. 60 f. (1885—1886.)
- XIV. k. I.** *Ábel Jenő*: Az ó- és középkori Terentius biográfiák. 80 f. — II. *Joannovics György*: Szórendi tanulmányok II. rész. 80 f. — III. *Barna F.*: A mordva nép hazasági szokásai. 60 f. — IV. *Tel'fy Iván*: Jelentés ujhellén munkákról. 60 f. — V. *Kalmány Lajos*: Mythológiai nyomok a magyar nép nyelvében és szokásaiban. 20 f. — VI. *Putnok' Miklós*: Etymologicum magnum Romaniae. 40 f. — VII. *Simonyi Zsigmond*: A magyar szótók. 60 f. — VIII. *Simonyi Zsigmond*: A nyelvújítás történetéhez. 40 f. — IX. *Brassai Sámuel*: Szórend és accentus. 80 f. — X. *Tel'fy Iván*: Három francia hellenista és a volapük. 40 f. — XI. *Nemethy Geza*: Euhemeri reliquia. 1 K 20 f. — XII. *Vikar Béla*: Gáti István stenographiájja, kapcsolatban a modern stenographiával. 80 f. (1887 1889.)
- XV. k. I.** *Dr. Schreiner Marton*: Az iszlám vallásos mozgalmai az első négy században. 60 f. — II. *Haraszti Gyula*: André Chénier költészete. 3 K. — III. *Simonyi Zsigmond*: Kombináló szóalkotás. 80 f. — IV. *Hunfalvy Pál*: Az aranyosszéki mohácsi nyelvemlékek. 30 f. — V. *Zichy Antal*: Psychiatria és politika. 20 f. — VI. *Tel'fy Iván*: Ujabb hellén munkák és a hellén nyelv-tanítás. 1 K 20 f. — VII. *Ponori Thewreuk Emil*: A magyar zene tudományos tárgyalása. 40 f. — VIII. *Asbóth Oszkár*: A hangsúly a szláv nyelvekben. 1 K 60 f. — IX. *Simonyi Zsigmond*: A nyelvújítás és az idegenszerítések. 1 K 20 f. — X. *Tel'fy Iván*: Kisfaludy Károly 'Mohács'-a görögül. 80 f. — XI. *Dr. Kegl Sándor*: Tanulmányok az újabbkori persa irodalom történetéből. 3 K. — XII. *Gróf Kun Géza*: Ujabb adatok a kín Petrarca-Codexhez. 30 f. (1889—1892.)
- XVI. k. I.** *Fialy Henrik*: A besztercei szószedet. 4 K. — II. *Goldziher Ignac*: A pogány arabok költészetének hagyománya. 1 K 20 f. — III. *Asbóth Oszkár*: A szláv szók a magyar nyelvben. 90 f. — IV. *Pecz Vilmos*: Paraspondylos Zotikos költeménye a várnai esatáról. 60 f. — V. *Tel'fy Iván*: Uj-görög munkák ismeretése. 40 f. — VI. *Tel'fy Iván*: Két uj-görög nyelvtan magyarul és a mai görög verstan. 40 f. — VII. *Szantó István*: A Marnelius-féle latin-magyar szójegyzék 1533-ból. 1 K. — VIII. *Hegedüs István*: Guarinus és Janus Pannonius. 1 K 60 f. — IX. *Dr. Kunos Ignac*: Kisázsia török dialektusairól. 90 f. — X. *Hegedüs István*: Dicsének Jacobus Ant. Marcellusra. Irta Janus Pannonius. (1892—1897.)
- XVII. k. I.** *Dr. Mahler Ede*: Egyiptológiai tanulmányok a chronologia köréből. 30 f. — II. *Kúnos Ignac*: Naszreddin hodsa tréfái. 3 K. — III. *Dr. Kégl Sándor*: A perzsa népdal. 90 f. — IV. *Melich János*: Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai? 1 K 20 f. — V. *Közma Ferenc*: Brassai Sámuel mint aesthetikus és műkritikus. 2 K. — VI. *Dzsi Lajos*: Sz. Agoston regulának magyar fordítása C. lius (Bánffy) Gergelytől. 2 K. — VII. *Vadnai Károly*: Szék' Zsigmond ismeretlen drámai költeménye. 30 f. — VIII. *Gyomlay Gyula*: Czuk István veszprémvölgyi donatójának görög szövegéről. 1 K 20 f. — IX. *Mahler Ede*: Adalékok az egyiptomi nyelvhez. 60 f. — X. *Id. Szinnye' József*: Az első magyar bibliographus. 60 f. (1898—1901.)
- XVIII. k. I.** *Gyomlay Gyula*: Böles Leo Taktikája mint magyar történelmi kútfordás. 1 K. 20 f. — II. *Katona Lajos*: Temesvári Pelbárt Példái. 1 K 20 f.